

DLOUHODOBÉ ZMĚNY SKUPENSTVÍ SRÁŽEK V ČESKÉ REPUBLICĚ

Martin HYNČICA^{1,2} a Radan HUTH^{1,3}

Výroční seminář ČMES, Ostrožská Nová Ves, 21.9. – 23.9. 2016

¹ Katedra fyzické geografie a geoekologie PřF, UK

² Český hydrometeorologický ústav, pobočka Hradec Králové

³ Ústav fyziky atmosféry

OBSAH

- Úvod a koncept prahové teploty.
- Česká republika – analýza změny skupenství tuhých, smíšených a kapalných srážek na základě databáze SYNOP (Zpráva o přízemních meteorologických pozorováních z pozemní stanice).
- Rozložení srážkového úhrnu dní se smíšenými srážkami na tuhé a kapalné skupenství a určení prahové teploty z českých stanic.
- Aplikace prahové teploty na evropské stanice a vyjádření změny skupenství srážek v Evropě.
- Závěr.

ÚVOD

- Skupenství srážek – v klimatologické literatuře spíše opomíjeno.
- V některých oblastech ale relativně významný dopad:
 - Odtokový režim.
 - Zásoby podpovrchových vod a pravděpodobnost sucha.
 - Přeneseně i vliv na společnost, vegetaci, zemědělství, hydroenergetiku či turismus.
- Využití: vhodný indikátor změny klimatu, předpovědi zimních povodní (nowcasting), hydrologické modely.
- Změnou skupenství nejvíce ohroženy střední zeměpisné šířky a podhorské oblasti.

ÚVOD

- Možnost určení skupenství srážek dáno dostupností dat → práce s denními úhrny srážek → dennímu úhrnu srážek je nutno přiřadit skupenství nebo jej rozložit.
- Zde využití dvou metod: určení skupenství srážek podle **SYNOPu** (bude popsáno dále) a podle **prahové teploty**:
 - Odvozená teplota, podle které je dennímu úhrnu srážek přiřazeno skupenství podle teploty: pokud je teplota v daný den vyšší (nižší) než prahová teplota, je denní úhrn srážek určen jako kapalný (tuhý).
 - Jako prahovou teplotu lze zvolit průměrnou, maximální, minimální denní teplotu nebo rosný bod.
- Popis změny skupenství podílem S/P (snow/precipitation) v procentech.

PRAHOVÉ TEPLoty – RŮZNÉ OBLASTI

Studie	T_p
Lang et al. (1997, Rusko); Auer (1974, USA)	2,2° C
U. S. Army Corps of Engineers (1956, Sierra Nevada- USA)	1,5° C
Feiccabrino a Lundberg (2008, Švédsko)	1,0° C
Yuter et al. (2006, Kaskádové pohoří-Severní Amerika)	0,5° C
Daly et al. (2000, Kalifornie)	0,36° C
Lynch-Stieglitz (1994, Nová Anglie); Motoyama (1990, Japonsko)	0,0° C
Dai (2008, celý svět)	1,2° C (pevnina) a 1,9° C (oceán)
Sælthun (1996, Norsko)	-1,0° C až 4,0° C
Ye et al. (2013, Severní Eurasie)	-1,0° C až 2,5° C
Kienzle (2008, Kanada)	-1,5° C až 3,5° C

ANALÝZA STANIC ČESKÉ REPUBLIKY

- 10 stanic, rovnoměrné geografické rozmístění; 1981 až 2006; listopad až duben.
- Popis změny skupenství na základě **databáze SYNOP**
- V databázi SYNOP v kategorii „stav počasí“ → kódy, z nichž některé určují skupenství srážek → vymezení **třech** kategorií dní se srážkami podle výskytu kódů:
 - **Den s tuhými srážkami** – pouze kódy popisující tuhé skupenství
 - **Den s kapalnými srážkami** – pouze kódy popisující kapalně skupenství
 - **Den se smíšenými srážkami** – buď výskyt alespoň jednoho kódu popisující smíšené skupenství nebo výskyt tuhých a kapalných kódů v jeden den

Kódy určující kapaln^é srážky

Kód	Stav počasí	%
23	Děšť se sněhem nebo zmrzlý déšť (jev v poslední hodině)	0,64
68 - 69	Děšť se sněhem nebo mrholení se sněhem	1,33
83 - 84	Přeháňka deště se sněhem	0,17

Kódy určující smíšené srážky

Kód	Stav počasí	%
21	Děšť (nemrzoucí; jevy v poslední hodině)	9,12
24	Mrznoucí mrholení nebo mrznoucí déšť (jev v poslední hodině)	0,34
25	Dešťová přeháňka (jev v poslední hodině)	5,78
29	Bouřka (se srážkami nebo beze srážek)	1,31
50 - 55	Mrholení	4,12
56 - 57	Mrznoucí mrholení	0,91
58 - 59	Mrholení s deštěm	0,31
60 - 65	Děšť (nikoliv v přeháňkách)	33,10
65 - 67	Mrznoucí déšť (nikoliv v přeháňkách)	0,59
80 - 82	Dešťová přeháňka	5,18
91 - 92	Děšť (bouřka skončila v poslední hodině, v termínu pozorovány srážky)	0,43
95, 97	Děšť, nebo sněžení nebo déšť se sněhem (bouřka se srážkami)	1,51

Kód	Stav počasí	%
22	Sněžení (jev v poslední hodině)	3,14
26	Sněhová přeháňka nebo sněhová přeháňka s deštěm (jev v poslední hodině)	2,01
70 - 75	Sněžení	24,56
76	Ledové jehličky	0,05
77	Sněhová zrna	0,67
78	Jednotlivé sněhové hvězdice	0,18
79	Zmrzlý déšť	0,05
85 - 86	Sněhová přeháňka	4,20
87 - 88	Sněhové krupky nebo námrazové krupky	0,18
93 - 94	Sněžení nebo déšť se sněhem nebo kroupy, námrazové krupky, sněhové krupky (bouřka skončila v poslední hodině, v termínu pozorovány srážky)	0,02

Kódy určující tuhé srážky

Stanice	Nadmořská výška	Trendy jednotlivých skupenství (mm.rok ⁻¹)			Trend celkových srážek (mm.rok ⁻¹)	S/P trend (%.rok ⁻¹)
		Pevné	Smíšené	Kapalné	-	-
Brno, Tuřany	237	-0.27	0.56*	0.77	1.05	-0.28
Ostrava, Mošnov	257	-0.37	0.32	-0.18	-0.23	-0.25
Kuchařovice	334	-0.61	-0.63	1.11	0.03	-0.43
Praha, Ruzyně	380	-0.39	-0.10	0.49	-0.01	-0.27
Liberec	405	-0.60	0.75	0.42	0.58	-0.21
Cheb	483	-0.78*	0.02	0.41	-0.35	-0.32
Kostelní Myslová	569	-0.54	1.08	1.26	1.79*	-0.40
Svratouch	733	0.92	0.51	1.46*	2.90**	-0.12
Churáňov	1, 118	-3.00	-1.32	1.58**	-2.73	-0.36
Lysá hora	1, 322	3.30*	2.30**	1.11	6.70**	-0.27
Všechny stanice	-	-0.36	0.22	0.27	1.75*	-0.19

* st. významný trend na 10% hladině statistické významnosti

** st. významný trend na 5% hladině statistické významnosti

Stanice	Nadmořská výška	Trendy jednotlivých skupenství (mm.rok ⁻¹)			Trend celkových srážek (mm.rok ⁻¹)	S/P trend (%.rok ⁻¹)
		Pevné	Smíšené	Kapalné	-	-
Brno, Tuřany	237	-0.27	0.56*	0.77	1.05	-0.28
Ostrava, Mošnov	257	-0.37	0.32	-0.18	-0.23	-0.25
Kuchařovice	334	-0.61	-0.63	1.11	0.03	-0.43
Praha, Ruzyně	380	-0.39	-0.10	0.49	-0.01	-0.27
Liberec	405	-0.60	0.75	0.42	0.58	-0.21
Cheb	483	-0.78*	0.02	0.41	-0.35	-0.32
Kostelní Myslová	569	-0.54	1.08	1.26	1.79*	-0.40
Svratouch	733	0.92	0.51	1.46*	2.90**	-0.12
Churáňov	1, 118	-3.00	-1.32	1.58**	-2.73	-0.36
Lysá hora	1, 322	3.30*	2.30**	1.11	6.70**	-0.27
Všechny stanice	-	-0.36	0.22	0.27	1.75*	-0.19

* st. významný trend na 10% hladině statistické významnosti

** st. významný trend na 5% hladině statistické významnosti

Stanice	Nadmořská výška	Trendy jednotlivých skupenství (mm.rok ⁻¹)			Trend celkových srážek (mm.rok ⁻¹)	S/P trend (%.rok ⁻¹)
		Pevné	Smíšené	Kapalné	-	-
Brno, Tuřany	237	-0.27	0.56*	0.77	1.05	-0.28
Ostrava, Mošnov	257	-0.37	0.32	-0.18	-0.23	-0.25
Kuchařovice	334	-0.61	-0.63	1.11	0.03	-0.43
Praha, Ruzyně	380	-0.39	-0.10	0.49	-0.01	-0.27
Liberec	405	-0.60	0.75	0.42	0.58	-0.21
Cheb	483	-0.78*	0.02	0.41	-0.35	-0.32
Kostelní Myslová	569	-0.54	1.08	1.26	1.79*	-0.40
Svratouch	733	0.92	0.51	1.46*	2.90**	-0.12
Churáňov	1, 118	-3.00	-1.32	1.58**	-2.73	-0.36
Lysá hora	1, 322	3.30*	2.30**	1.11	6.70**	-0.27
Všechny stanice	-	-0.36	0.22	0.27	1.75*	-0.19

* st. významný trend na 10% hladině statistické významnosti

** st. významný trend na 5% hladině statistické významnosti

Stanice	Nadmořská výška	Trendy jednotlivých skupenství (mm.rok ⁻¹)			Trend celkových srážek (mm.rok ⁻¹)	S/P trend (%.rok ⁻¹)
		Pevné	Smíšené	Kapalné	-	-
Brno, Tuřany	237	-0.27	0.56*	0.77	1.05	-0.28
Ostrava, Mošnov	257	-0.37	0.32	-0.18	-0.23	-0.25
Kuchařovice	334	-0.61	-0.63	1.11	0.03	-0.43
Praha, Ruzyně	380	-0.39	-0.10	0.49	-0.01	-0.27
Liberec	405	-0.60	0.75	0.42	0.58	-0.21
Cheb	483	-0.78*	0.02	0.41	-0.35	-0.32
Kostelní Myslová	569	-0.54	1.08	1.26	1.79*	-0.40
Svratouch	733	0.92	0.51	1.46*	2.90**	-0.12
Churáňov	1, 118	-3.00	-1.32	1.58**	-2.73	-0.36
Lysá hora	1, 322	3.30*	2.30**	1.11	6.70**	-0.27
Všechny stanice	-	-0.36	0.22	0.27	1.75*	-0.19

* st. významný trend na 10% hladině statistické významnosti

** st. významný trend na 5% hladině statistické významnosti

ODVOZENÍ PRAHOVÉ TEPLoty

- Prahová teplota slouží ke zjištění dlouhodobé změny skupenství srážek na stanicích pouze se srážkovými a teplotními daty.
- K odvození prahové teploty slouží data českých stanic.
- Nezbytným krokem je rozklad úhrnu dnů se smíšenými srážkami na pevné a kapalné skupenství srážek → srážkový úhrn je proporciálně rozdělen podle výskytů kódů v SYNOP:
 - Příklad: úhrn 24 mm, 8 kódů tuhých srážek, 4 kódy kapalných srážek a 2 kódy smíšených srážek → **tuhé srážky**: $(24/14)*8 = 13,7$ mm;
kapalné srážky: $(24/14)*4 = 6,9$ mm; **smíšené srážky**: $(24/14)*2 = 3,4$ mm

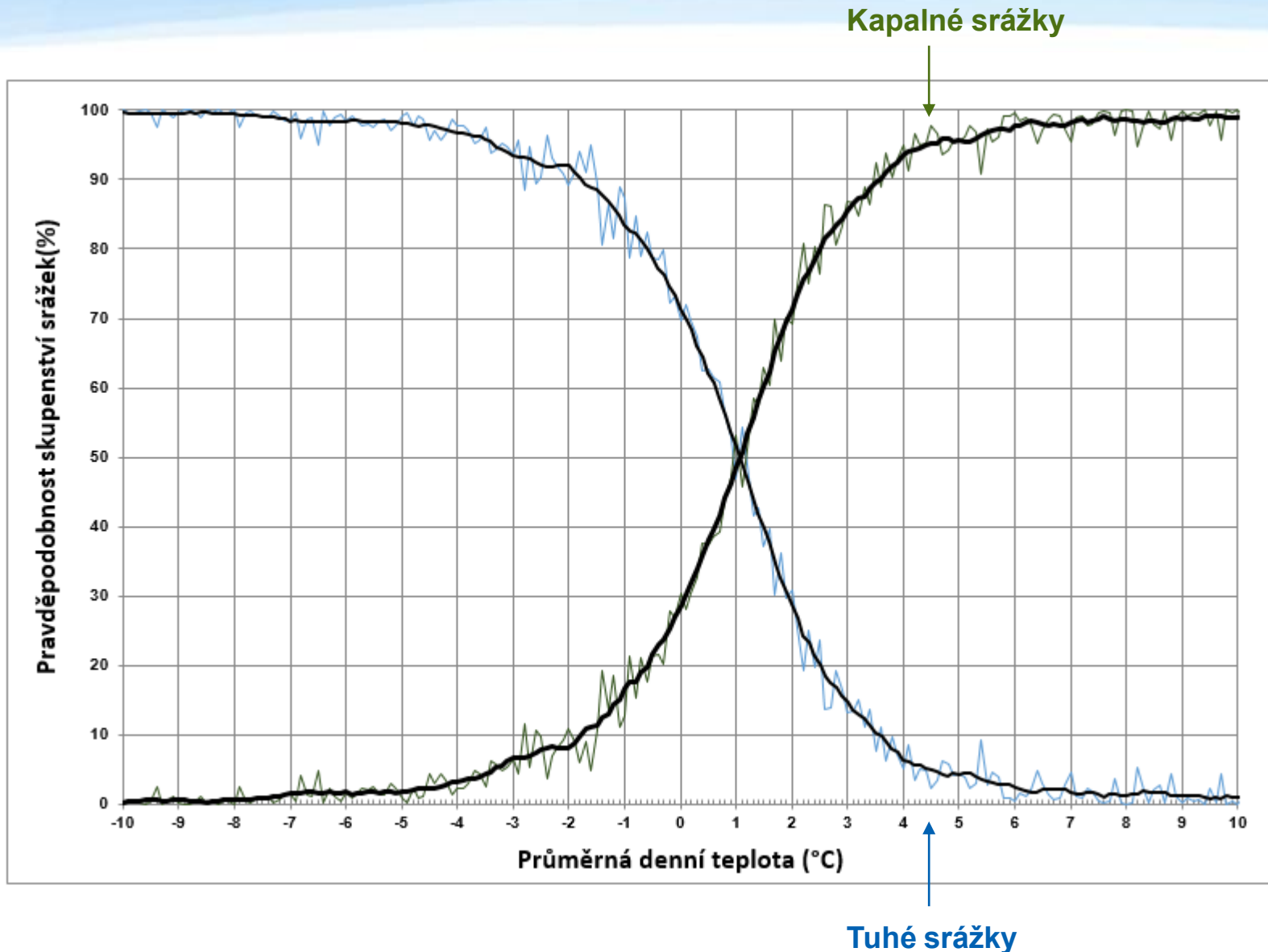
ODVOZENÍ PRAHOVÉ TEPLoty

- Prahová teplota slouží ke zjištění dlouhodobé změny skupenství srážek na stanicích pouze se srážkovými a teplotními daty.
- K odvození prahové teploty slouží data českých stanic.
- Nezbytným krokem je rozklad úhrnu dnů se smíšenými srážkami na pevné a kapalně skupenství srážek → srážkový úhrn je proporciálně rozdělen podle výskytů kódů v SYNOP:
 - Příklad: úhrn 24 mm, 8 kódů tuhých srážek, 4 kódy kapalných srážek a 2 kódy smíšených srážek → **tuhé srážky**: $(24/14)*8 = 13,7$ mm;
kapalně srážky: $(24/14)*4 = 6,9$ mm; **smíšené srážky**: $(24/14)*2 = 3,4$ mm
 - Úhrn, reprezentující smíšené srážky ve dnech se smíšenými srážkami: rozložení na poloviny a přiřazení k tuhému a kapalnému skupenství srážek.

ODVOZENÍ PRAHOVÉ TEPLoty

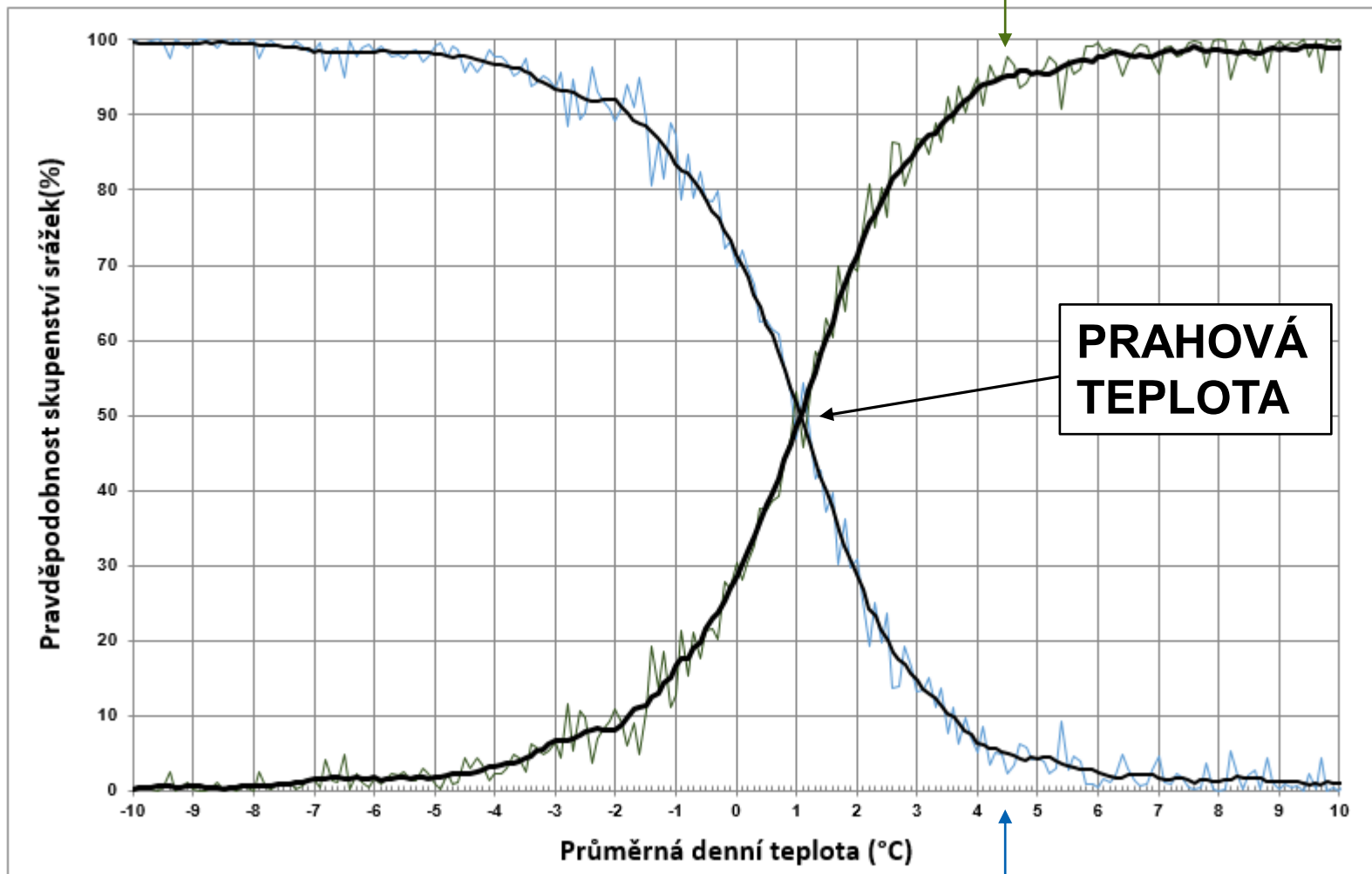
- **Celkový úhrn tuhých srážek je roven součtu:**
 - Úhrnu srážek dní, kdy byly zaznamenány jen kódy popisující tuhé skupenství srážek (=dny s tuhými srážkami).
 - Části srážkového úhrnu dní se smíšenými srážkami, který reprezentuje tuhé srážky.
 - Polovině úhrnu srážek, který reprezentuje smíšené srážky ve dnech se smíšenými srážky.
- Analogicky pro kapalně srážky.

GRAF ZÁVISLOSTI PRŮMĚRNÉ TEPLOTY SKUPENSTVÍ SRÁŽEK

GRAF ZÁVISLOSTI SKUPENSTVÍ SRÁŽEK NA PRŮMĚRNÉ DENNÍ TEPLOTĚ

Kapalné srážky

Tuhé srážky

ODVOZENÍ PRAHOVÉ TEPLoty

- Prahová teplota v bodě, kde se 50% hranice pravděpodobnosti skupenství srážek protнула s křivkami klouzavého průměru tuhých a kapalných srážek.
- Za všechny české stanice:

$$- T_{\text{prům}} = 1,1^{\circ} \text{ C}$$

$$- T_{\text{max}} = 3,1^{\circ} \text{ C}$$

$$- T_{\text{min}} = -0,5^{\circ} \text{ C}$$

PRAHOVÉ TEPLOTY NA ČESKÝCH STANICÍCH

Stanice	$T_{\text{prům}} (°C)$	$T_{\text{max}} (°C)$	$T_{\text{min}} (°C)$
Brno, Tuřany	0,5	1,6	-1,8
Ostrava, Mošnov	1,5	3,5	-0,3
Kuchařovice	0,7	1,9	-2,0
Praha, Ruzyně	1,8	-	-
Liberec	1,2	3,1	-0,2
Cheb	1,6	3,8	-0,2
Kostelní, Myslová	1,0	3,3	-0,7
Svratouch	0,9	3,4	-0,5
Churáňov	1,0	3,7	-0,3
Lysá hora	0,2	3,6	-1,2
Všechny stanice	1,1	3,1	-0,5

ODVOZENÍ PRAHOVÉ TEPLoty

- Srovnání trendů S/P, které jsou dány SYNOPem s těmi, které jsou dané prahovou teplotou 1,1° C.

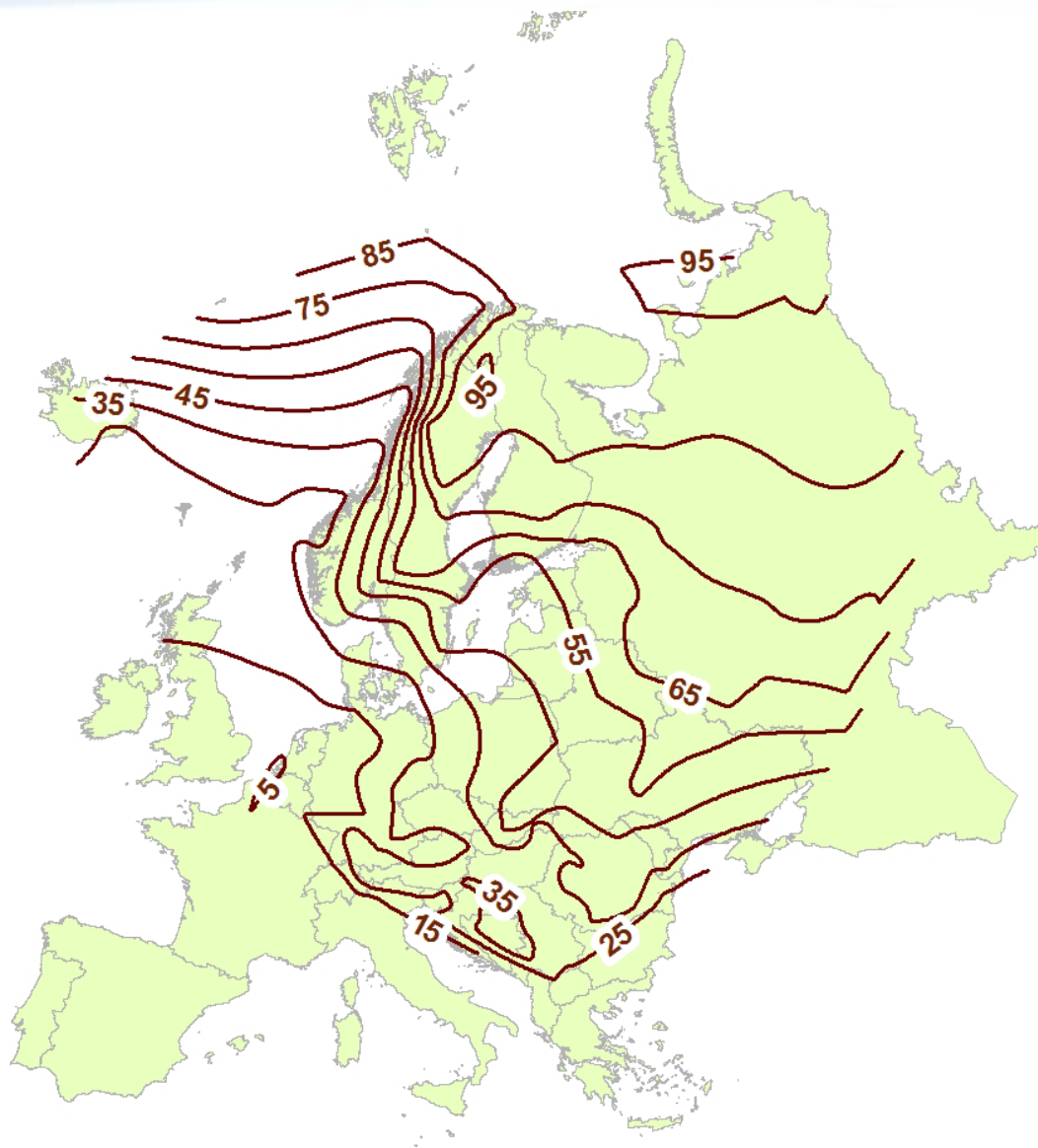
Stanice	Trend řady S/P podle SYNOP	Trend řady S/P podle prahové teploty
Brno, Tuřany	-0.28	0.05
Ostrava, Mošnov	-0.25	-0.16
Kuchařovice	-0.43	-0.78
Praha, Ruzyně	-0.27	-0.40
Liberec	-0.21	0.17
Cheb	-0.32	-0.11
Kostelní Myslová	-0.40	0.16
Svratouch	-0.12	-0.07
Churáňov	-0.36	-0.23
Lysá hora	-0.27	-0.10
Všechny stanice	-0.19	0.00

- Trendy S/P podle prahové teploty jsou na většině stanic méně negativní.
- Na některých stanicích se dokonce trend obrátil z negativního na pozitivní.
- Zřejmě důsledek absence kategorie smíšených srážek u metody prahové teploty.

ZMĚNA SKUPENSTVÍ SRÁŽEK NA EVROPSKÝCH STANICÍCH

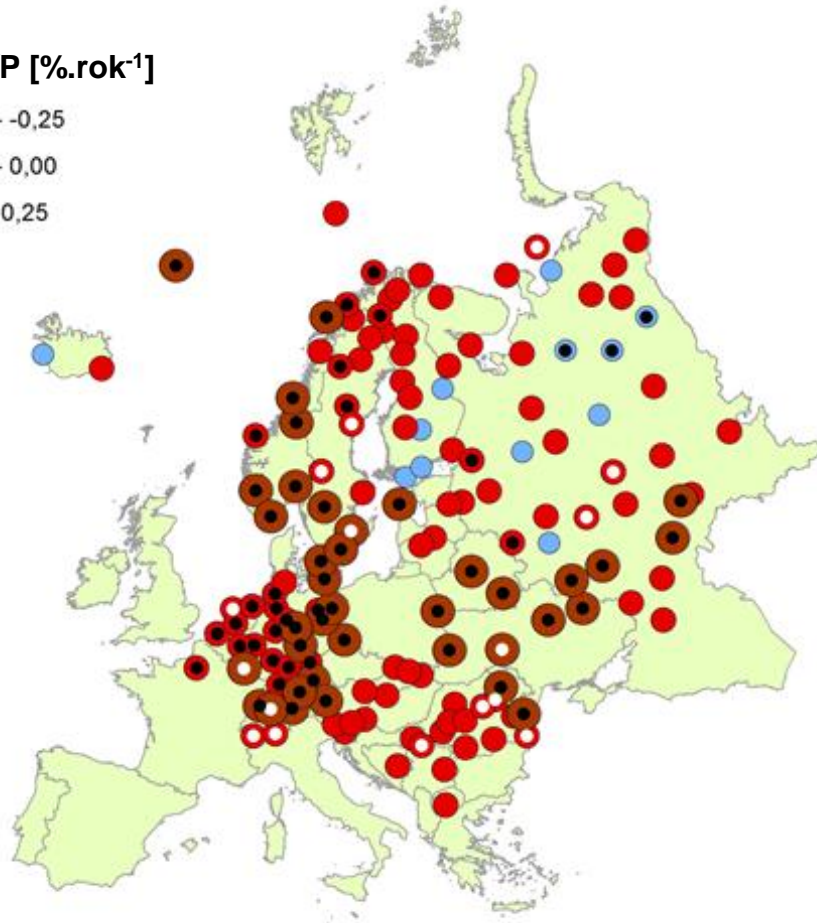
- 148 stanic (ECA&D), období 1961 až 2004, listopad až duben.
- Průměrná prahová teplota $1,1^{\circ}\text{C}$ byla vyhodnocena jako nejvhodnější veličina \rightarrow použita na evropské stanice.
- Vyjádření trendů S/P ($\%.\text{rok}^{-1}$) i jednotlivých skupenství deště a sněhu ($\text{mm}.\text{rok}^{-1}$).

KLIMATOLOGIE S/P V EVROPĚ

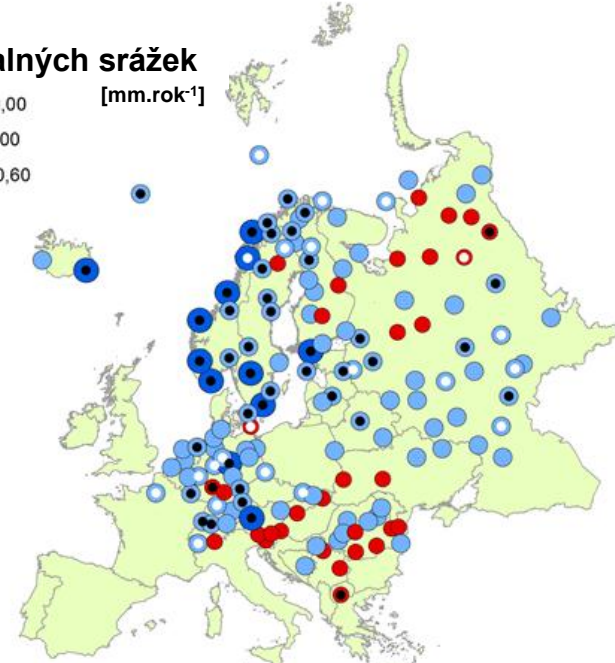
Trend S/P [%.rok⁻¹]

- -0,50 - -0,25
- -0,24 - 0,00
- 0,01 - 0,25

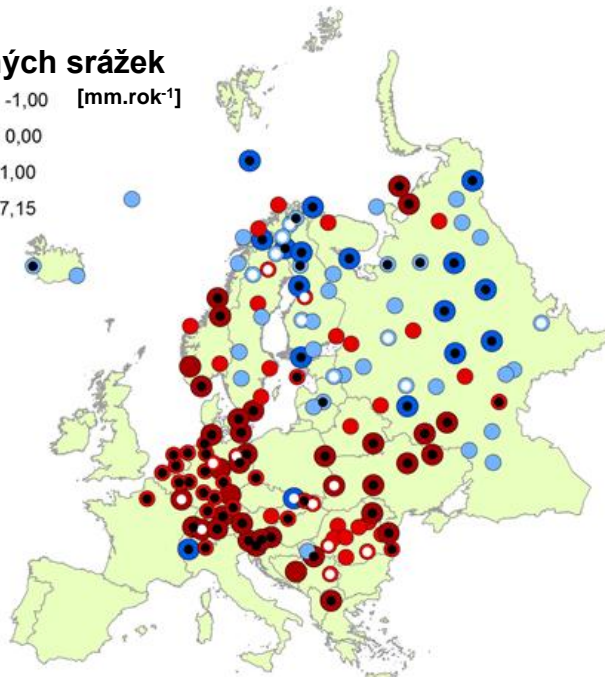
Trend kapalných srážek [mm.rok⁻¹]

- -4,32 - 0,00
- 0,01 - 2,00
- 2,01 - 10,60

Trend tuhých srážek [mm.rok⁻¹]

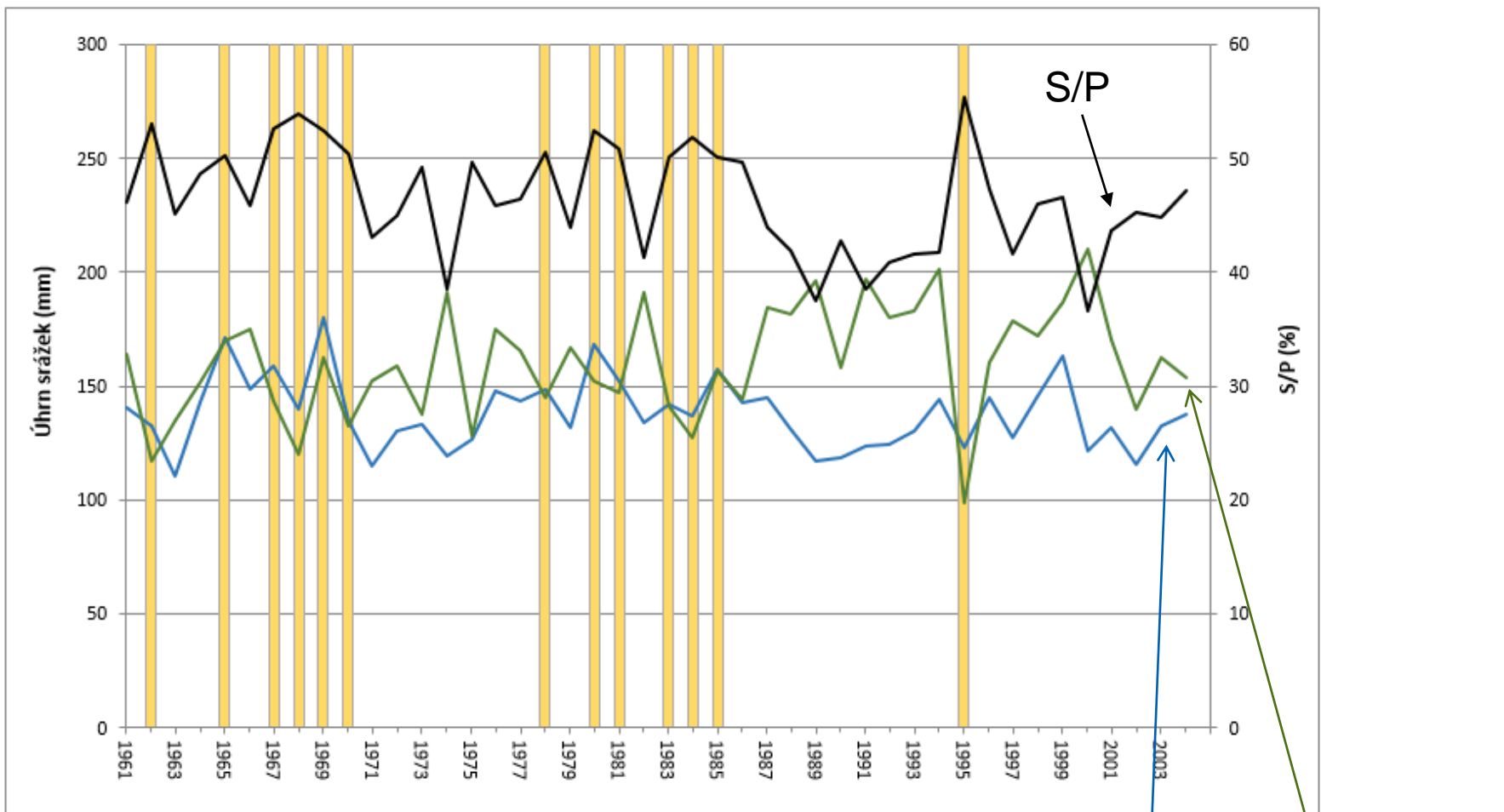
- -5,24 - -1,00
- -0,99 - 0,00
- 0,01 - 1,00
- 1,01 - 7,15

Černý kruh = st. významný trend na hladině 5 %.
Bílý kruh = st. významný trend na hladině 10 %.

EVROPA – TRENDY S/P

- Evropu lze z hlediska trendu S/P a trendů úhrnů kapalných a tuhých srážek rozdělit do dvou oblastí:
 1. Jih Skandinávského poloostrova, střední Evropa, jihozápadní Evropa, Ukrajina, jih Ruska: poměr S/P klesá. Méně sněhových srážek, více dešťových srážek.
 2. Pás od severu Skandinávského poloostrova včetně jeho vnitrozemí přes Pobaltí, a Bělorusko, většina evropského Ruska: změna skupenství nevýznamná a regionálně proměnlivá.
- V obou oblastech výjimky:
 - Sever Skandinávie, jih Evropy, severovýchod evropského Ruska

Žluté pruhy = roky s vyšším podílem tuhých srážek

Kapalné srážky

Tuhé srážky

Trendy pro všechny Evropské stanice dohromady:

- S/P: $-0,14 \text{ \%} \cdot \text{rok}^{-1}$ (st. významný na hladině 5 %)
- Tuhé srážky: $-0,26 \text{ mm} \cdot \text{rok}^{-1}$ (st. významný na hladině 10 %)
- Kapalné srážky: $+0,66 \text{ mm} \cdot \text{rok}^{-1}$ (st. významný na hladině 5 %)

ZÁVĚR

- Využity 2 přístupy ke zjištění skupenství srážek:
 - 1) **Podle zprávy SYNOP:** vymezeny dny s tuhými, smíšenými a kapalnými srážkami
 - České stanice
 - Na všech stanicích nevýznamný pokles S/P.
 - Odvozena prahová teplota 1.1°C (průměrná denní teplota).
 - 2) **Podle prahové teploty 1.1°C :** využití na stanicích pouze s teplotními a srážkovými daty
 - Evropské stanice
 - Dlouhodobý významný pokles S/P pro Evropu jako celek.
 - Trendy regionálně variabilní, závislost trendu S/P na teplotě.
 - Největší pokles S/P v prostoru střední Evropy a jihu Skandinávie.